

Література:

1. Закон України «Про авторське право і суміжні права» № 2811-IX від 01.12.2022 р. *Голос України* від 31.12.2022. № 267/
2. The Oxford English Dictionary / J. Simpson, E. Weiner (eds.). 2nd ed. United Kingdom, 1989. P. 757
3. Dunway v. New York, 442 U.S. 200 (1979). [Электронный ресурс]. Режим доступу: <http://supreme.justia.com/us/442/200> (дата звернення 23.01.23)
4. Малиновська І. М. Sui generis как право интеллектуальной собственности. *Бизнес в законе*. 3'2013. С. 15–20.
5. Council Directive on the legal protection of databases. *Official Journal of the EC*. L77, 27.03.1996. P. 20–28.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-292-3-12>

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧИХ ІНІЦІАТИВ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗГЛЯДУ СУДАМИ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Короед С. О.

*доктор юридичних наук, професор,
в.о. президента Науково-дослідного інституту публічного права
м. Київ, Україна*

Введений Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 в Україні воєнний стан у зв'язку із повномасштабним збройним вторгненням Російської Федерації на територію України «запустив» дію Закону України «Про правовий режим воєнного стану», яким зокрема визначено правові засади діяльності органів державної влади в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб. Від зазначеної дати суди, органи та установи системи правосуддя України працюють відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», про що було розміщено відповідну заяву на офіційному веб-сайті Верховного Суду [1]. Зазначеним Законом передбачено функціонування судів, органів та установ системи правосуддя виключно на підставі, в межах повноважень та у спосіб, визначені Конституцією України та законами України (ст. 12-2); правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється

лише судами, створеними відповідно до Конституції України. Адже Конституція України забороняє в умовах воєнного або надзвичайного стану обмеження права на судовий захист (а точніше – права на доступ до правосуддя) (статті 55, 64). Як справедливо зауважував К.В. Гусаров, цивілістична наука та законодавство потребують оновлення у зв'язку із особливостями правовідносин, викликаних збройною агресією Російської Федерації, діяльністю незаконних формувань і неможливістю реалізації національного законодавства на тимчасово окупованих територіях України [2, с. 23].

Таке “оновлення” процесуального законодавства в умовах воєнного стану вимагається з метою забезпечення безперервного здійснення цивільного судочинства у зв'язку із неможливістю належного повідомлення учасників справи в загальному порядку, а також неможливістю учасників справи взяття участі в судовому засіданні та здійснення своїх процесуальних прав і виконання процесуальних обов'язків у встановлені строки (зокрема із відсутністю в суді енергопостачання), що вимагає розширення можливостей дистанційної комунікації учасників справи із судом або розширення сфери застосування письмового провадження, забезпечення фіксування ходу судового засідання альтернативними технічними засобами або у протоколі судового засідання тощо. Зазначені проблеми частково намагаються вирішити народні депутати України в поданих до Верховної Ради України двох законопроектів – «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо здійснення судочинства під час дії воєнного чи надзвичайного стану та врегулювання спорів за участі судді» від 13.01.2023 № 8358 [3] та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення проведення судового засідання у разі неможливості його повного фіксування технічними засобами в умовах воєнного чи надзвичайного стану» від 13.01.2023 № 8359 [4].

Першим законопроектом передбачається: запровадження альтернативного порядку викликів і повідомлень учасників справи (включаючи повідомлення про ухвалення відповідного судового рішення) – на відомі засоби комунікації цих учасників телефонограмою, СМС повідомленням, електронною поштою, повідомленням у месенджерах (а в іншому випадку – через оголошення на офіційному веб-порталі судової влади України); встановлення розумного (замість визначеного у календарних днях) строку проведення підготовчого провадження та розгляду справи по суті – з урахуванням можливості учасників справи взяти участь у розгляді

справи; поширити процедуру врегулювання спору за участю судді також на справи, в яких беруть участь треті особи із самостійними вимогами, а також на стадію апеляційного розгляду і допустити проведення нарад у режимі відеоконференції та залучення за необхідності психолога; обчислення строку розгляду справи по суті починати з дня встановлення факту повідомлення учасників справи про розгляд справи та встановлення обставин можливості сторін взяти участь у розгляді справи; надання судам першої та апеляційної інстанції з власної ініціативи права прийняти рішення про розгляд справи, розгляд якої здійснюється в порядку загального провадження, без повідомлення (виклику) учасників справи (в порядку письмового провадження) за наявними у справі матеріалами; фіксування судового засідання у протоколі судового засідання або іншими технічними засобами, які дозволяють фіксувати звук чи відео ходу судового засідання у разі неможливості здійснення повного фіксування судового засідання технічними засобами; поширення на правовий режим воєнного або надзвичайного стану процесуальних наслідків, встановлених раніше на час дії карантину. Іншим законопроектом передбачається при неможливості здійснення повного фіксування судового засідання технічними засобами в умовах воєнного чи надзвичайного стану фіксування секретарем судового засідання ходу судового засідання письмово у протоколі судового засідання, в якому мають відображатися істотні моменти розгляду справи (протокол судового засідання складається секретарем судового засідання впродовж п'яти або десяти днів залежно від складності справи з дня закінчення судового засідання).

Позитивно оцінюючи запропоновані зміни в процесуальне законодавство в аспекті забезпечення ефективності цивільного судочинства, водночас висловимо свої міркування щодо окремих положень вказаних законопроектів. Так, надіслання учасникам справи повідомлень на «відмові засоби комунікації» можна застосовувати лише в тому випадку, якщо такий засіб комунікації учасник справи особисто повідомив суду в своїх заявах по суті справи або якщо такі засоби комунікації учасник справи використовував під час офіційного листування в спірних правовідносинах з іншим учасником справи чи державними органами, або якщо такий номер засобу зв'язку або електронної пошти зазначено в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань – для юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців. Водночас для фізичних осіб (які не є підприємцями, адвокатами, приватними нотаріусами, приватними виконавцями) законодавство не передбачає обов'язку мати якісь засоби зв'язку (телефон та електронну пошту),

відтак такі засоби зв'язку не мають статусу офіційного засобу комунікації з особою (на відміну від задекларованого чи зареєстрованого місця проживання особи – п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону України "Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні").

Пропозиція встановлення розумного (замість визначеного у календарних днях) строку проведення підготовчого провадження та розгляду справи по суті – з урахуванням можливості учасників справи взяти участь у розгляді справи, може стати приводом для зловживань з боку недобросовісних учасників справи, які бажають затягнути вирішення справи, зокрема які не будуть бажати скористатися можливістю взяття участі в судовому засіданні у режимі відеоконференції. Крім того, запропоноване положення може не сприяти виконанню завдання цивільного судочинства (ч. 1 ст. 2 ЦПК України), яке передбачає «своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ».

Прив'язка початку обчислення строку розгляду справи по суті до моменту встановлення факту повідомлення учасників справи про розгляд справи та встановлення обставин можливості сторін взяти участь у розгляді справи може спричинити неоднозначне тлумачення судами останньої умови, адже фактично перебування особи за межами України і відсутність у неї офіційної електронної адреси в системі "Електронний суд" (електронного кабінету), а також відсутність електронного цифрового підпису чи власних технічних засобів буде свідчити про відсутність можливості відповідача взяти участь у розгляді справи. А це не відповідатиме завданню цивільного судочинства і порушуватиме права позивача на судовий захист.

Отже, запропоновані в процесуальне законодавство зміни підлягають оцінці на відповідність передусім завданню цивільного судочинства з урахуванням розумного балансу можливостей учасників справи здійснити свої процесуальні права під розгляду конкретної цивільної справи, а також з урахуванням впливу воєнного чи надзвичайного стану на таку можливість.

Література:

1. Заява Верховного Суду (24 лютого 2022 р.). *Офіційний веб-сайт Верховного Суду*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1259866/>

2. Гусаров К. В. Особливості провадження у справах про встановлення факту народження або смерті на тимчасово окупованій території України. *Цивільне право України: нові виклики і перспективи розвитку* : матеріали XVIII міжнар. наук.-практ. конф., присвяч.

98-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 28 лют. 2020 р.). Харків: Право, 2020. С. 22–26.

3. Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо здійснення судочинства під час дії воєнного чи надзвичайного стану та врегулювання спорів за участі судді: проект закону України від 13.01.2023 № 8358. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41130>

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення проведення судового засідання у разі неможливості його повного фіксування технічними засобами в умовах воєнного чи надзвичайного стану: проект закону України від 13.01.2023 № 8359. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41153>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-292-3-13>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ШТУЧНОЇ МАТКИ В УКРАЇНІ: НОВА ЗАКОНОДАВЧА ІНІЦІАТИВА

Москаленко К. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права*

*Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Назаренко О. А.

*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

Питання, пов'язані з репродукцією людини, є надзвичайно інтимною сферою, у яку право «втручається» з обережністю. Причому в радянський період вчені і законодавець здебільшого оминали своє увагою питання репродукції людини, а наразі лише окремі питання репродукції людини дістали своє правове закріплення. Йдеться, наприклад, про правомочності на штучне переривання вагітності,